

Гітлер і Сталін. Тирани і Друга світова війна

КУПИТИ

Гітлер і Сталін — два, мабуть, найвідоміші тирані ХХ століття. Хоч вони й перебували в опозиції один до одного, все ж були втіленням єдиного принципу авторитарної влади. Злочини сталінського режиму не менш жахливі, ніж нацистського, та за цими двома лідерами люди чомусь йшли до кінця. Чому?

Про автора

Лоренс Піс — автор історичних книжок на тему нацизму, Голокосту та Другої світової. Колишній керівник історичних телепроектів на BBC TV. Лауреат Премії Пібоді, Британської книжкової премії, BAFTA та двох нагород «Еммі».

Чим хороша ця книжка:

Автор 30 років проводив дослідження з приводу постатей Гітлера та Сталіна, а для цієї книжки навіть опитав очевидців (!) подій Другої світової, які працювали з цими діячами. Тож книжка — результат колосальної роботи.

Книжка показує особливості правління цих двох тиранів та визначає спільні риси, які дають відповіді на те, як цим двом вдавалося змушувати людей йти за їхньою волею. Сталін більше використовував залякування, Гітлер — енергійний магнетизм, який вводив у своєрідний гіпноз і мотивував до дій. Однак чи цього достатньо, аби одержати безапеляційну владу?

Цитати з книжки:

Про відмінності у характерах Гітлера...

...Багато людей (Галіфакс і Чемберлен, у тому числі) вважали, що Гітлер є не лише невиразною особистістю, а що він також грубий і галасливий скандаліст, який відмовляється дослуховуватися до доводів розуму. Таке судження аж ніяк не дивує, оскільки Гітлер зрідка був готовий вислуховувати думки інших людей. Август Кубіцек, який знав його ще до Першої світової війни казав, що коли Гітлер говорив про книжку, яку щойно прочитав, то не бажав слухати, що про це думають інші. Насправді однією з небезпек під час зустрічей з Гітлером (як з'ясував Муссоліні) було те, що ви не могли вставити у розмову жодного слова.

...і Сталіна

Зі зустрічі з Йосифом Сталіном важко було вийти з одним із цих діаметрально протилежних вражень. У цьому аспекті Сталін був повною протилежністю Гітлера. Він здебільшого хотів, щоб говорили інші. Сам він був завзятим слухачем і ще завзятішим спостерігачем. Степан Мікоян, який зростав у Кремлі у 1930-х рр. казав: «За характером він був дуже уважним і під час розмови дивився людям в очі, а якщо ви не дивилися йому прямо в очі, то він міг запідозрити, що ви його обманюєте і тоді він міг вдатися до найнеприємніших заходів».

Про підозрілість та недовіру Сталіна навіть до людей з близького оточення

...Згідно зі Степаном Мікояном, однією з ключових рис характеру Сталіна була його «надзвичайна підозрілість він був здатний обманювати й зраджувати інших і підозрював, що інші можуть чинити так само Він відчував, якщо ви йому брехали. Збрехати йому було найжахливішим, що могло трапитися або якщо ви казали йому правду, а тоді хтось казав йому щось інше, Сталін вважав, що ви йому збрехали. І на його думку це було найбільшим злочином».

Важко переоцінити важливість цієї інформації. Здається, що Сталін до всього і до всіх ставився підозріло. Головне питання, яке завжди було в нього на думці — це: хто збирається мене зрадити? Якось, коли він ішов кремлівським коридором, уздовж якого стояли вартіві, то сказав одному офіцерові ці незабутні слова: «Помітили, скільки їх там стоїть? Щоразу йдеш коридором і думаєш: хто з них? Якщо цей, то стрілятиме у спину, а якщо повернеш за ріг, то наступний стрілятиме в обличчя».

Вступ

Гітлер, як і Сталін, походили з периферії. Сталін з'явився на світ Санкт-Петербурга. Якщо не у фактичному, то в метафоричному сенсі Гітлер походив з місцевості, ще більш віддаленої від центру німецького політичного життя. Він народився у квітні 1889 р. не в імперській Німеччині, а в сусідній Австрії, у прикордонному містечку Браунау-на-Інні. Вони обидва походили з простих родин. Гітлерів батько був митним інспектором. Батько ж Сталіна, чоботар, був значно бідніший. В обох батьки були п'яницями й часто били своїх синів.

Усе це правда, але в перспективі може привести до хибних висновків. Тому слід пам'ятати про те, що величезна кількість інших людей виховувалася в таких самих умовах, але внаслідок цього вони не тероризували мільйони громадян. Варто втриматися від спокуси вважати, що особам, настільки схильним до домінування, як Гітлер і Сталін, судилося досягнути незмірної влади. Аж ніяк.

Гітлер і Сталін несподівано здобули визнання лише внаслідок епохально-руйнівної події, над якою вони не мали влади, — Першої світової війни. У липні 1914 р., напередодні війни, ніхто не міг передбачити, що на той момент двадцятип'ятирічний Гітлер стане одним з найсумнозвісніших лідерів у світовій історії. Тоді він навіть не мріяв про кар'єру політика, а намагався заробити собі на життя як художник, переїхавши з Відня до Мюнхена. Його вважали ди-ваком, що полюбляв просторікувати перед іншими про мистецтво й літературу та звинувачувати світ у своїх невдачах. «Не було кінця речам, навіть дрібницям, які могли його засмутити», — згадував Гітлерів сусід по кімнаті з довоєнних часів у Відні. «Загалом у ті ранні часи у Відні в мене склалося враження, що Адольф якийсь невірноважений. Він дратувався через найменшу дрібницю». Якби вам довелося зустріти цього довоєнного Гітлера, найімовірніше, ви погодилися б з пізнішою оцінкою одного з його траншейних товаришів: було в ньому «дещо специфічне».

Сталін, на відміну від Гітлера, на 1914 р. уже був революціонером. За 15 років до того він залишив навчання в семінарії, де готувався стати священником, і як відданий марксист узявся за справу повалення державного ладу. Коли загуркотіли гармати Першої світової війни, Сталін відбував заслання в Сибіру, маючи кримінальне минуле — зокрема брав активну участь в організації збройного пограбування в Тифлісі (нині Тбілісі), у рузії 1907 р. Попри його палку віру в революцію (і відмову від імені Йосип Джугашвілі, яке він змінив на гучний псевдонім Сталін), у його революційної групи, здавалося, були мізерні шанси прийти до влади.

Перша світова війна змінила долі обох цих чоловіків. Після хлібних бунтів у Росії та провальних воєнних кампаній на фронті цар Микола II був змушений зректися престолу в березні 1917 р., але це ще не означало, що більшовики, до яких належав Сталін, мали неминуче прийти до влади. Пришвидшили настання цієї доленосної події згубні рішення Тимчасового уряду, ухвалені після усунення царя, і розпад політичних та економічних інститутів. Улітку 1917 р. Тимчасовий уряд наказав російській армії почати наступальну операцію. Саме цим і скористалися більшовики під проводом Володимира Леніна. Під час битви за Галичину з австро-угорськими військами в армії почалися бунти, оскільки більшовики-революціонери, які служили в кожній військовій частині, налаштували солдатів проти їхніх командирів. Уже за кілька місяців, після Жовтневої революції, Ленін з більшовиками був при владі.

Якщо важко уявити, як усе це могло відбутися, якби не події Першої світової війни, то взагалі неможливо уявити, як Гітлер став лідером політичної партії (уже не кажучи про посаду канцлера Німеччини), якби не обставини поразки Німеччини в листопаді 1918 р. Саме завдяки своїй відразі й люті через поразку у війні, а також бажанню знайти цапів-відбувайлів Гітлер зміг стрімко увійти в політику. У вересні 1919 р. він приєднався до невеликої екстремістської групи в Мюнхені, що мала назву Німецька робітничка партія. Уже за два роки він став її лідером, а саму партію було перейменовано на Націонал-соціалістичну робітничу партію Німеччини, яку пізніше стали коротко називати нацистською.

У 1920-х рр. Гітлер і Сталін уже помітно відрізнялися один від одного, з огляду на те, як вони бачили власну роль у своєму політичному світі. Гітлер, на відміну від Сталіна, був типовим «харизматичним лідером» — цей концепт свого часу визначив німецький соціолог Макс Вебер. Харизматичні лідери покладаються передусім на силу своєї особистості, щоб виправдати свою позицію. Вони погано вписуються в бюрократичні структури й випромінюють майже «місіонерську» ауру.

«Усе це йшло із самого серця, і він зачіпав струни в кожному з нас», — згадував Ганс Франк, який 1920 р. почув виступ Гітлера й став одним з лідерів нацистської партії. «Він промовив те, що було на думці в кожного присутнього, і пов'язав загальний досвід із чітким розумінням і спільними бажаннями страждених, які прагнули мати якусь програму... Але це не все. Він указав нам шлях, єдиний шлях для народів, яких не пощадила історія, шлях суворого нового сходження з найглибшого провалля завдяки мужності, вірі, готовності до дій, важкій праці й відданості великій, осяйній меті... Я був переконаний: якщо і є людина, яка може взяти у свої руки долю Німеччини, то це Гітлер»?

Твердження Франка про те, що Гітлер «промовив те, що було на думці в кожного присутнього», звертає увагу на важливий аспект для розуміння його привабливості. Харизматичні лідери на кшталт Гітлера можуть бути впливовими лише тоді, коли аудиторія готова сприймати їхні ідеї. Якщо ви радикально не погоджувалися з Гітлером у 1920-х рр., ви майже напевне могли встояти перед його «харизмою». Наприклад, виступи Гітлера не переконали людину на кшталт Герберта Ріхтера, німецького ветерана Першої світової війни. Ріхтер, не схильний підтримувати Гітлера, вважав, що той має «рипливий» голос і зазвичай «виголошує... справді дуже прості» політичні ідеї.

Сталін, навпаки, був протилежністю Веберової моделі харизматичного лідера. Не лише тому, що був поганий оратор, а ще й тому, що замість того, щоб цуратися бюрократії, він її із готовністю приймав. Упродовж усього свого політичного життя Сталін дуже добре знався на силі засідань комітету партії. У цьому аспекті йому дуже пощастило, оскільки його характер точно відповідав вимогам нових структур радянської держави. Сталін керував величезною кількістю людей, які працювали на адміністративних посадах радянської системи, — їхня кількість зросла з 4 млн 1929 р. до майже 14 млн 1939 р.

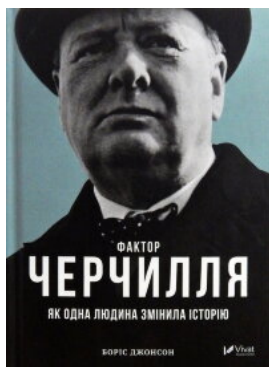
Сталіна призначили Генеральним секретарем Комуністичної партії на XI з'їзді партії у квітні 1922 р. і, як наслідок, під його контролем опинилася величезна машина комуністичної бюрократії, де саме він ухвалював важливі кадрові рішення. Ця адміністративна імперія стала основою влади Сталіна. Йому допомогло бажання Леніна та інших більшовицьких очільників централізувати владу, що виявилось у створенні органів на кшталт Політбюро та Оргбюро. Прикметно, що Сталін єдиний, хто був і членом Оргбюро, і Політбюро, а ще й Секретаріату партії.

У ці роки Сталін перебував так далеко від центру уваги, що історики досі не дійшли згоди, коли саме він став головною особою країни. Після смерті Леніна 1924 р. Сталін був одним із великої кількості очільників, які керували щойно створеним Радянським Союзом. Проторувати собі шлях уперед йому вдалося не раніше початку 1930-х рр. І навіть тоді Сталін так і не став главою держави — цю роль виконував інший революціонер-більшовик, Михайло Калінін. Але Калінін у цій системі майже не мав влади. Її в нього було так мало, що Сталін зміг продемонструвати своє домінування, наказавши 1938 р. заарештувати дружину Калініна, Катерину, й катувати її у в'язниці Лефортово.

Якщо точний момент, коли Сталін здобув владу досі не визначено, такого не можна сказати про прихід до влади Гітлера. Він став канцлером Німеччини 30 січня 1933 р., а 2 серпня 1934 р., після смерті президента Пауля фон Гінденбурга, його призначили головою держави і фюрером німецького народу. Від цього моменту й надалі весь світ знав, що Гітлер — та головна особа, яка

визначатиме долю Німеччини. Як Сталіну поталанило, що його характер відповідав вимогам нової радянської системи, так і Гітлер скористався з того, що під час економічного хаосу початку 1930-х рр. його персону приваблювала мільйони німців. Якості, які завадили б йому здобути владу за стабільніших часів, нині багатьма сприймалися як переваги, а не недоліки: відсутність політичного досвіду вважалася чеснотою, зважаючи на неспроможність традиційних політиків упоратися з кризою; його нездатність вислуховувати позицію інших і досягати компромісу сприймалася як позитивна риса, оскільки багато хто хотів, щоб «сильний чоловік» узяв ситуацію під свій контроль; люди прийняли його ненависть до демократії, тому що тоді здавалося, що саме демократична система доклалася до створення хаосу, в якому загрузла Німеччина.

Рекомендована література

Фактор Черчилля. Як
одна людина змінила
історію

Дитячий аутизм і АВА:
терапія, що
ґрунтується на
методах прикладного
аналізу поведінки

КУПИТИ